

Vita az igazi Istenről

Interjú Klaus-Peter Jörns teológussal és Peter Steinacker egyházelnökkel

Publik-Forum: *Jörns professzor úr, Ön amellel száll sík-
ra, hogy a kereszténységben vegyünk búcsút bizonyos hitbéli
elképzelésektől, különben a kereszténység nem őrizheti meg
hitelességét. Ön megkérdőjelezi a kereszténységnek azt az
igényét is, hogy az egyedül igaz vallás legyen. Szükséges bú-
csúvételek című könyvében azt mondja, hogy a kereszténység
éppen olyan, mint minden más vallás. Mik az érvei?*

Klaus-Peter Jörns: Minden vallás felfogott valamit Isten-
ből. A vallások átvesznek egymástól bizonyos tapasztalato-
kat, helyesbítik és kiegészítik egymást. Az én meglátásom
szerint két nagy hagyományág van: a buddhista-hinduista és
az egyiptomi-zsidó-hellenista-keresztény. A vallások mindig
szoros kapcsolatban állnak az őket körülvevő kultúrával, s az
meghatározza őket. Sajnos eddig szinte minden vallás hajla-
mot mutatott az erőszakra, mivel – kinyilatkoztatásnak neve-
zett – Isten-észleléseiket abszolútnak tekintették. Ha teljesen
meghagyták volna Istennek az igazságot, és szerényen kije-
lentették volna, hogy mindig csak Isten egy-egy meghatároz-
zott oldalát fogták fel, akkor hozzájárulhattak volna a béké-
hez. Egyetlen vallás sincs az igazság birtokában.

Publik-Forum: *Az Ön számára nem létezik Istennek Jézus
személyében adott kizárólagos kinyilatkoztatása sem?*

Klaus-Peter Jörns: Kizárólagosnak egészen biztosan nem
kizárólagos ez a kinyilatkoztatás. Jézus értelmezését megha-
tározták zsidó, de hellenista elképzelések is. Éppen a görög
kultúrára és nyelvre történt átváltás során annyira megváltoz-
tatták a vallási hagyományokat, hogy ma már nehéz megállá-
pítani, Jézus személyével összefüggésben mi az, ami Isten
történelmi megtapasztalása, és mi az, ami emberi értelmezés.
Jézusnak – mind életében, mind feltámadottként – nyilvánva-
lóan különleges képessége volt ahhoz, hogy magához von-
za, és személyében egybefűzze az akkor létezett vallási ha-
gyományokat. Arra a kizárólagosságra, amelyet igen hamar
neki tulajdonítottak, csak azért tehetett szert, mert képes volt
a saját személyében összekapcsolni messiási és terapeutikus
hagyományokat.

Peter Steinacker: Az a vallás, amely nincs meggyőződve
arról, hogy igaz vallás, saját magát oszlatja fel. Ez nem csu-
pán a kereszténységre érvényes. A vallásos emberek magától
értetődően az igazságra alapozzák az életüket. Miből fakadna
különböző hitbéli bizonyosságuk? Ezért azt kérdezem Öntől,
Jörns úr: Igaz állítás-e az, hogy minden vallás csak Isten egy
bizonyos oldalát ragadja meg, illetve hogy egyetlen vallás
sincs az igazság birtokában?

Jörns: Nem birtokoljuk az igazságot.

Steinacker: Honnan tudja ezt?

Jörns: Isten az igazság. Mi, emberek soha nem vagyunk
képesek tökéletes nyelvi alakba foglalni ezt az igazságot. Ha
Jézus az mondja Jánosnál, „Én vagyok az út, az igazság és az
élet”, akkor ebből az következik, hogy az igazság azonos az
élettel, és alávetett marad egy alapjában véve lezárhatatlan
folyamatnak. Csak élve, halva és feltámadva ismerhetem
meg a hit igazságát.

Steinacker: De Ön most azt állítja, hogy amit mond, az
igaz?

Jörns: Hiszek abban, hogy amit mondom és megvallok, az
velem igazra fog válni.

Steinacker: Ön tehát nem egészen biztos abban, hogy
igaz, amit Ön mond?

Jörns: Steinacker úr, Ön most egy elvont igazságfogalom-
hoz akar bilincselni engem. Azt hiszem, a formális logika
ezen a területen nem a helyes útja annak, hogy tisztázzuk a
vallási igazság kérdését.

Steinacker: Dehogynem, ettől függ a vallás megítélése.
Ön nem mondhat egyetlen ilyesféle, objektív igaz mondatot
sem: „Minden vallás csak az igazság részeit látja.” Ezáltal
ugyanis önmagát teszi meg minden vallás állítólag semleges
döntőbírájává, aki – mint a király egy buddhista példázatban
– az igazság egyedüli ismerője. De Ön nem képes bizonyítani
az Ön tételének igazságtartalmát. Én minden vallásról felté-
telezem, hogy az igazságról beszél. Hiszen miféle mércém
lehetne ahhoz, hogy azt mondjam egy muszlimnak, hogy az ő
vallása nem igaz? Nincs ilyen mércém. A vallások mindig az
igazság igényével lépnek fel, s ez az igény nem általam mint
szubjektum által válik igazzá.

Jörns: A döntő kérdés mégiscsak ez: Mi bizonyul igaznak
oly módon, hogy attól emberek helyesen élnek, és jól halnak
meg? Ha emberek arról tanúskodnak, hogy Jézus Krisztus
hordozza őket, és ők valódi erőnek élnek meg életükben ezt a
támogatást, tehát hogy a Szentlélek tanúsítja bennük Isten
elevenességét, akkor ez a vallás számomra igaz.

Publik-Forum: *Ezzel szemben mi az Ön alaptörekvése,
Steinacker úr?*

Steinacker: Jörns kolléga a tetszőlegességben landol az ál-
laspontjával. Ilyen alapon mindenki mondhatja: „Az Úr ezt
és ezt nyilatkoztatta ki nekem”, és akkor vége a vitának. Ez
tisztá szubjektívizmus. Az igazságnak mindig kell hogy le-
gyen objektív oldala, különben az emberek egyáltalán nem
lennének képesek megérteni egymást.

Jörns: Nem ez a döntő probléma. Mi, keresztények már
eleve négy evangéliumot találunk a Bibliában, s ezek teljesen
eltérő álláspontokat képviselnek döntő kérdésekben. Kiele-
zetten azt lehetne mondani: A Bibliában két, egymástól eltérő
vallás felé mutató tendenciákat lehet találni: Az egyikben Jé-
zus Isten, a másikban egészen bizonyos, hogy Jézus éppen
nem Isten. Ezért úgy találom, hogy az emberi Isten-megta-
pasztalás hitelessége a döntő, tehát első lépésben félre kell
tennünk az igazság kérdését, és csak egy második síkon kell
szóba hoznunk.

Steinacker: Miért döntött akkor úgy a korai egyház, hogy
Jézus személyének négy látásmódját, ahogyan ezek az evan-
géliumokban kifejeződnek, együtt kell szemügyre venni?

Jörns: Azért, mert itt az igazság négy távlatáról van szó. A
döntő az, hogyan közelítik meg Jézust az emberek. Ezek a
megközelítések mindig sokfélék. Ezért Jézus elevenességének
dokumentálásához nem lehet előírni egyetlen utat. Ugyanígy
látom a vallások egymás közötti, illetve Istenhez fűződő vi-
szonyát. Isten észlelései szintén különbözőek, olykor ellent is
mondanak egymásnak, de mindegyik az egy és egyetlen I-
stenre vonatkozik. Ez az én hitbéli bizonyosságom.

Steinacker: De itt kezdődik a probléma: Milyen jögon mon-
dhatja Ön, hogy a különböző vallásokban egy és ugyanazon Isten-
ről van szó? Csak akkor mondhatja ezt, ha létezik valami közös,
ami átfedi ezeket a különböző távlatokat, és amiről beszélhetünk
egymással. A kereszténységben a Jézus Krisztushoz fűződő kap-
csolat a hit lényege. A kérdés az: Hogyan élhetek meg ma eleven,
az üdvösséget közvetítő kapcsolat egy olyan személlyel, aki
már nem él? Ha – keresztényi módon nézve – az Isten-megta-
pasztalás útjaként írjuk le Krisztust, akkor ezt csak abban az eset-
ben tehetjük meg, ha ugyanakkor a Szentlélekről is beszélünk, aki
ma ismét jelenvalóvá teszi Jézus Krisztus szavát, művét és szem-
élyét. Az a mód tehát, ahogyan a keresztények teológiát művel-
nek, sajátosan keresztény mód, amely különbözik a teológia más
kifejezésformáitól. A keresztény teológia abból él, hogy össze-
kapcsolja a történelmi gondolkodást a szisztematikus gondolkodás-
sal. Ez nem minden vallásban van így.

Publik-Forum: *Ha Jézus annak idején arra bátorította az embereket, hogy lépjenek közvetlen kapcsolatba Istennel, akkor ma is szert tehetünk ilyen közvetlen Isten-megtapasztalásra. Szükségünk van ehhez Jézusra?*

Steinacker: Az Istenről szerzett tapasztalatok mindig közvetett, közvetített tapasztalatok. Keresztényként hisszük, hogy az emberek Jézus által Isten-tapasztalatot szerezhettek, és ma is szerezhetünk ilyen tapasztalatokat Jézus Krisztus által. Mivel Jézusban és Jézus által Isten lényege vált és válik jelenvalóvá, ezért mondja az egyházi dogmatika a görög filozófia segítségével: „Jézus Krisztus valóságos ember és valóságos Isten.” Ez kísérlet annak elmondására, hogy Jézus egészen különleges módon tette jelenvalóvá Istent.

Publik-Forum: *Mármost Ön, Jörns úr, azt mondja, hogy Jézusnak ez az „Isten-közvetítési” módja nem volt olyan különleges, hogy ne lehetne más vallásokban is minőségileg ugyanolyan Isten-tapasztalatra szert tenni, mint amelyet a keresztények szereznek Jézus által.*

Steinacker: És azt hiszem, pontosan ez az az álokoskodás, amely az Ön könyvének végigvonul, Jörns úr! Az álokoskodás abban áll, hogy Ön eleve kizárja azt, hogy a vallások különböző Isten-megtapasztalásai teljességgel össze nem hasonlítható Isten-elképzelésekhez juthatnak el. Az Ön elgondolása tisztán formális, és teljesen kizárja a tartalmi különbségeket, illetve az Isten-tapasztalatok lehetséges összeegyeztethetlenségeit.

Publik-Forum: *Steinacker úr, az Ön nézete szerint hol található ilyen összeegyeztethetlenség?*

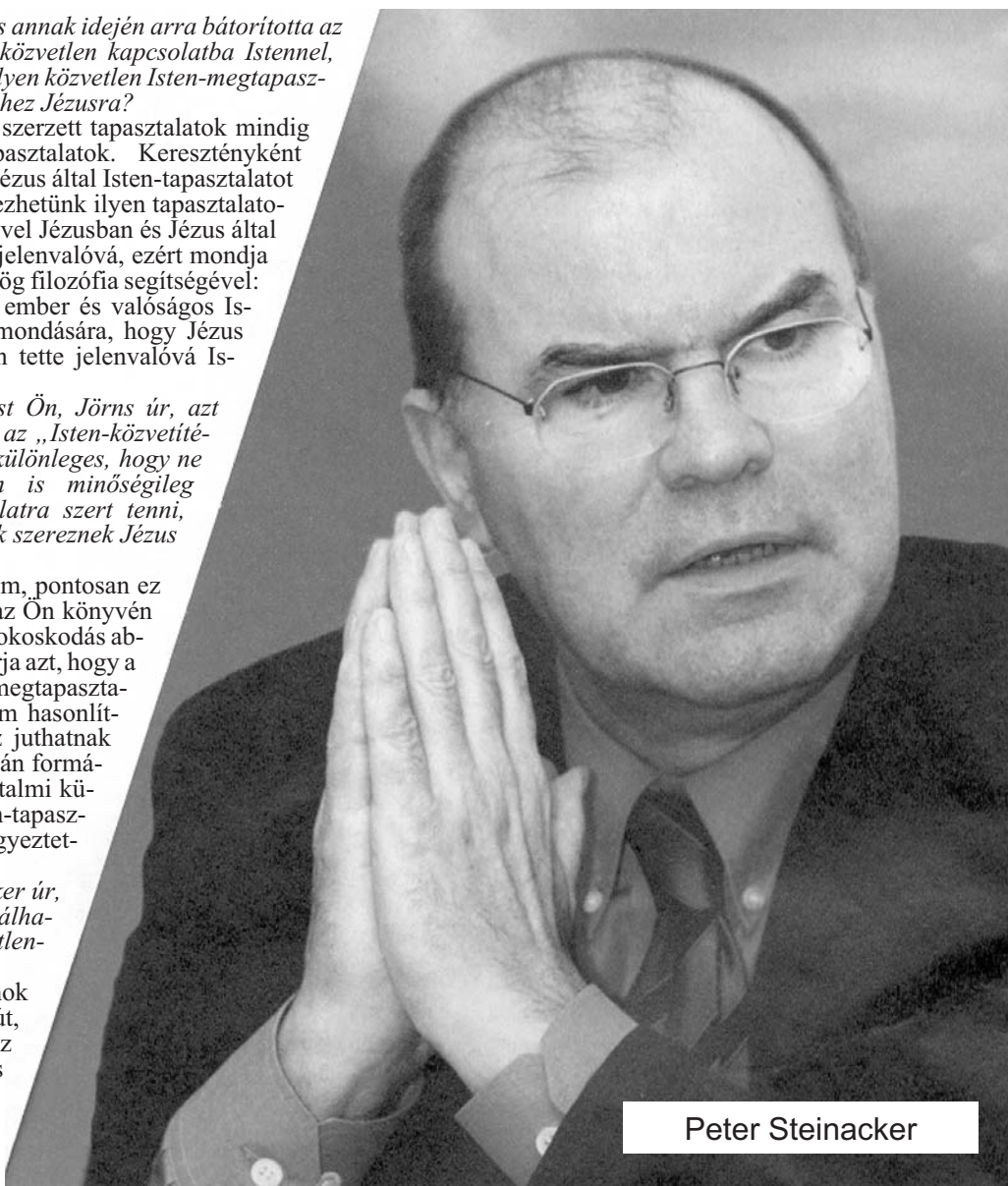
Steinacker: A muszlimok számára Allah az egyetlen út, aki üdvöt és vigaszt nyújt az életben és a halálban. És mit követel Allah? Engedelmisséget követel teremtményeitől, és felkínálja irányítását, amelyet szabadsága folytán

az ember követhet. Engedelmisségi vallást akar, Jörns úr? Folyton ezzel vitázik a könyvében. Mit kezd Ön az iszlámmal az Ön vallási legyezőjén? Mindenki ugyanarról az Istenről beszél? Biztos, hogy nem.

Jörns: Én is azt mondom, hogy a vallások részben ellentétes Isten-észleléseket képviselnek, amelyeken nem lehet harmonizálva, csak úgy átsiklani. Ennek ellenére Willigis Jäger egyszer nagyon szép képpel fejezte ki ezt: A vallások olyanok, mint egy üvegablak mozaikjai, amelyek együtt törik meg Isten fényét, amely az ablakon túl van. Ez annak a belátásnak a példázata, hogy az összes vallások értelmes módon csak egy Istenre vonatkozhatnak, amikor Istenről beszélnek.

Steinacker: Abszolút hamisnak tartom ezt a nézetet.

Jörns: Hogyhogy? Hiszen ma tudjuk, hogy a vallások egymást öröklik, kölcsönösen helyesbítik egymást, és új tartalmakat vesznek fel. Például az „Isten fiáról” alkotott egyiptomi elképzelést a keresztények Jézusra alkalmazzák, vagy például a gyógyító isten, Aszklépiosz képét átvizik Jézusra, a gyógyítóra és orvosra, s ezzel egyúttal megváltoztatják a vallási hagyományt. Itt az történik, hogy átöröklött megértési- és hitmintákat saját Isten-tapasztalataikra alkalmazzák. De mégis mindig az egy Istenről van szó. Búcsút kell mondanunk annak az elképzelésnek, hogy szükségképpen hitünk kötelező fejezeteiként kell átvennünk régi értelmezési modelleket, például Jézus halálának régi értelmezési modelljét. Ahhoz, hogy el tudjuk mondani, mit jelent Jézus, ma meg kell találnunk saját, a mi korunknak megfelelő kijelentéseinket.

Peter Steinacker

Steinacker: Ez egészen más dolog. Magától értetődik, hogy a vallások átvesznek egymástól egyet s mását, és nem csupán mellékes dolgokat. Például Jézus egyetlen úgynevezett felségcíme sem eredetien keresztény eredetű. De azért, hogy a keresztények felhasználják őket Istenük lényegének leírására, sajátos módon megváltoznak. Például a zsidó messiási cím is alapvetően megváltozott, amikor a keresztények megörökölték. Ez a kölcsönös egymásra hatás azonban nem engedi meg azt a következtetést, hogy Aszklépiosz és Krisztus ugyanaz az Isten. A politeista vallásoknak is van olyan igazság- és abszolútság-igényük, amelyet komolyan kell venni. Tehát én sokkal tovább megyek, mint Ön, amikor komolyan veszem mindezeket az Isten-elképzeléseket, és jóváhagyom minden vallás abszolútság-igényét. Ekkor felvetődik az a teológiai probléma, hogyan beszélhetünk mi, keresztények továbbra is Isten egységéről, ha az istenségek üdvígereitei és az üdvösség útjai alapvetően különbözőek. Például az iszlámban Allah egy tökéletes és kész világot hagy a szabad emberekre, olyat, amelyhez semmit sem szabad hozzátenni. Mi, keresztények ellenben oly módon nyitottnak látjuk a teremtést, hogy az evolúciót is el lehet gondolni, és az ember Isten teremtésének folytatója, úgyszólván Isten partnereként. Az azonos szavak ellenére teljesen összehasonlíthatatlan dolgokról van szó. Ez az eltérő Isten-felfogás miatt van így. Ez a két Isten-elképzelés nem kiegészíti, hanem kizárja egymást.

Publik-Forum: *Ön tehát a mindenkori Isten-felfogásról folytatott vallásközi vitáért száll sikra?*

Steinacker: Nem vitáért, hanem tisztázásért. Ha érintkeznek is az istenségek ábrázolásai, ez nem jelent szükségképpen azonosságot.

Publik-Forum: *Jörns úr kritériuma, nevezetesen hogy egy Isten-elképzelés akkor igaz, ha az életet szolgálónak bizonyul, nem elég Önnek?*

Steinacker: Ez a vallásnak tisztán funkcionális szemlélete. Tartalmilag még semmit sem mond az egyes vallásokról.

Jörns: Számomra fontos, hogy azokat az alapszövegeket, amelyekre az egyes vallások hivatkoznak, megszabadítsuk attól a szereptől, hogy normák és dogmák szállítói legyenek. Nem szabad későbbi teológiai gondolkodási rendszerek szolgálatába állítani őket, amelyek számára mintegy bizonyítékokat szolgáltatnak. Létezik egy szép kép, amely szerint a vallások elbeszélő-közösségek. Ha kölcsönösen elmeséljük egymásnak hagyományainkat, akkor kicseréljük egymással különböző vallási tapasztalatainkat, és valamikor eljutunk egy olyan metszéspontozhoz is, ahol azt mondhatjuk: Igen, olyan jelenségről beszélünk, amelyet végső soron ugyanarra a forrásra tudunk visszavezetni, még ha közben eltérő képeket és fogalmakat használunk is. Ilyennek szeretném egy vallásközi beszélgetés kezdetét. Emögött háttérbe kell szorulnia annak a kérdésnek, vajon Isten-észleléseink igazak-e, vagy sem, és vajon tulajdoníthatunk-e nekik dogmatikai jelentőséget, vagy sem. Mert nem lehet egy fogalmi rendszer alapján értékelni más emberek tapasztalatait, és a dogmatikai kijelentéseket úgyszólván az emberi tapasztalatok normájává tenni. A vallásközi beszélgetésben abból kell kiindulnunk, hogy a vallás olyan formája felé haladunk, amely ma még nem áll rendelkezésünkre. Mindaddig csak csíraszerűen ragadtuk meg Isten tágasságát és szépségét, mivel olyan félelmetesen töredékesen élünk, gondolkodunk és teologizálunk is.

Publik-Forum: *Jörns úr, ebben az összefüggésben Ön viszonylagossá teszi a Bibliát. Az Ön szemében a Biblia Isten egyetemes észleléstörténetének egyik hagyománya, de valóban csak az egyik. Azt jelenti ez, hogy a keresztények számára is csekélyebb a jelentősége?*

Jörns: A Biblia számomra a döntő hagyomány. Meghatározott engem. De nem köthetem egy vallás igazságát ahhoz a körülményhez, hogy itt Európában, evangélikus keresztényként keresztelték meg és nőtem fel. Az evangélikus kereszténység ettől még nem nyer elsőbbséget más vallásokkal szemben.

Steinacker: De annak, amit Ön mond, mégiscsak igaznak kell lennie, és jelentőséggel kell bírnia a többi vallás számára is?

Jörns: Amit mondtam, minden vallásra érvényes a többi valláshoz való viszonyában.

Steinacker: Ezáltal Ön egy objektív aspektust fogalmaz meg, és nem csupán olyasmit, ami pusztán szubjektív tapasztalaton nyugszik. Számomra ezen fordul a dolog. Ön az Isten szóval jelöli ezt az objektívet, de csak funkcionálisan nevezi meg, mit jelent, tartalmilag nem. Pedig definiálnunk kell, mit értünk azon, hogy „Isten”, mivel különben egyáltalán nem tudjuk, miről beszélünk. Különben nem tudnánk megértetni magunkat. A vallás területén nem lehet kizárólag a tapasztalatra támaszkodni, ha a tapasztalatot csak funkcionálisan és tisztán szubjektíven határozzuk meg, ahogyan Ön teszi. Önnek definiálnia kell, mi a vallási tapasztalat, mert a vallási tapasztalatnak természetesen különböznie kell például a pszichológiai tapasztalattól. Az a tapasztalat azonban, amelyre nincs fogalom, vak – ahogyan ezt a filozófus Immanuel Kant nagyon szépen tisztázta. Fordítva is érvényes, és Kant ezt is kidolgozta: tapaszta-

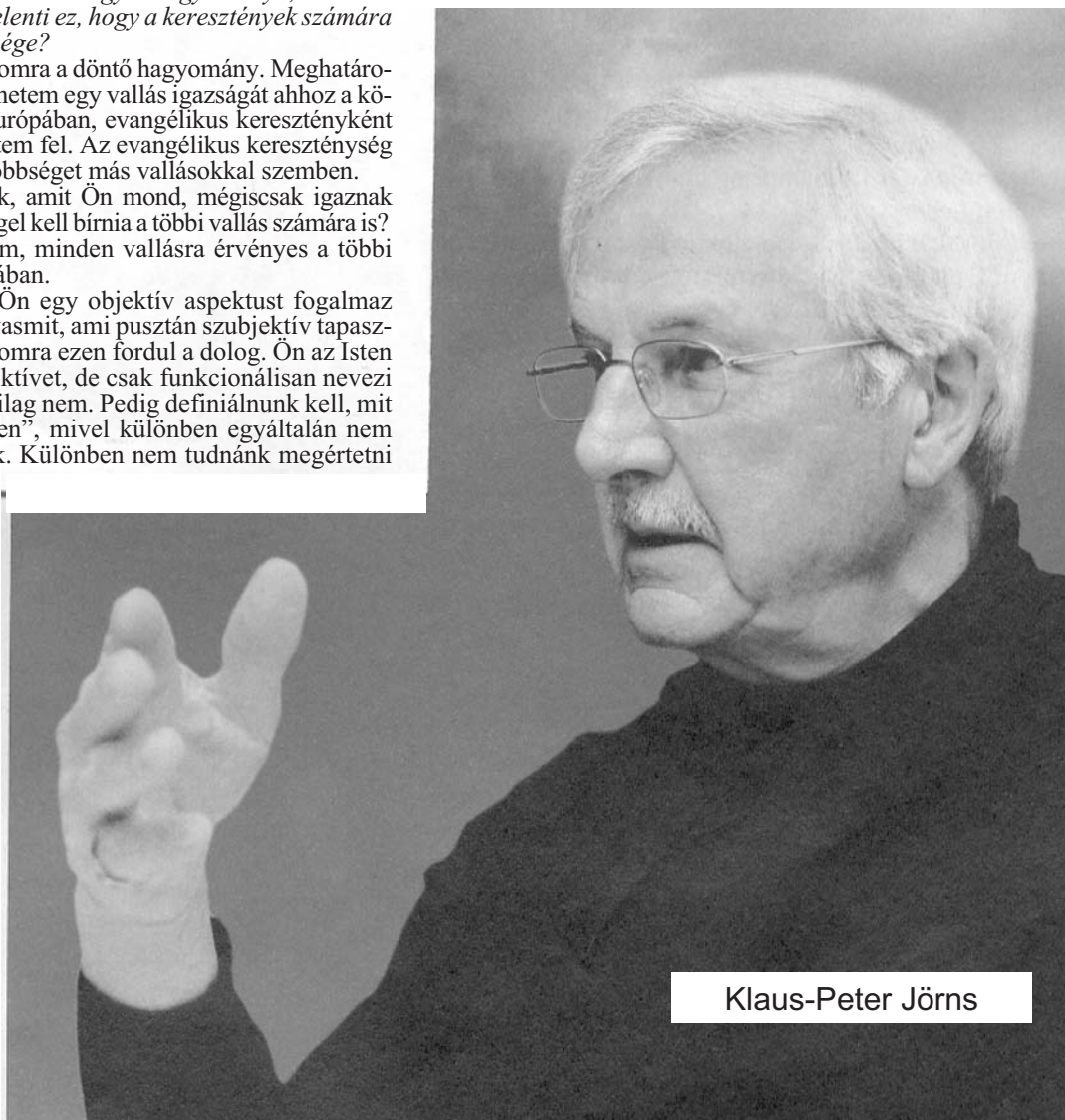
lat nélkül a fogalmak üresek. Tehát tisztáznunk kell a kérdést, milyen tapasztalatok állnak azok mögött a dogmák mögött, amelyek ellen Ön annyira hadakozik.

Publik-Forum: *Meg tudná világítani ezt egy példával?*

Steinacker: Ahhoz, hogy Ön tapasztalatot szerezhesen arról, hogy Isten hatékonyan jelen van Jézus Krisztusban, olyan fogalmi elképzelésre van szüksége, mint Isten hármassága. Ha csupán történetileg gondolkodnánk, akkor azt kellene mondanunk: „Kár! Szívesen láttam volna Jézust, és szereztem volna tapasztalatokat róla, így azonban sajnos nem voltam jelen mindannál, amit írnak róla.” Lessing beszélt ezért a történelemnek arról a csúf árkáról, amely áthidalhatatlanul terpeszkedik a Lélek és az erő akkori bizonyítékai és köztünk, mai emberek között. Annak érthetővé tételéhez, hogy a Jézusról mint Isten-eseményről akkoriban szerzett tapasztalatok ma, kétezer évvel később is lehetségesek minőségileg analóg módon, Önnek a Szentlélek elméletére van szüksége. Már csak sápadt emlékezések tekintenének vissza erre az emberre, Jézusra, ha nem létezne a Szentlélek, aki itt és most jelenvalóvá teszi számunkra Istent és az ő üdvösséget adó közelségét. Jézus nevében ma is akként tapasztalom meg Istent, mint aki megtartja és hordozza az életemet. Abban egyetértek Önnel, hogy a Bibliával nem szabad visszaélni abban az értelemben, hogy dogmarendszerek alátámasztására használjuk. De hát melyik teológia tesz manapság ilyesmit?

Publik-Forum: *Definiálta-e Jézus a maga Istenbe vetett hitét?*

Steinacker: Hát persze! Persze elbeszélések útján. Ezek is olyan Isten-felfogást feltételeznek, amelyet Jézus oszt Izraellel.

Klaus-Peter Jörns

Publik-Forum: *Mi az, amit Ön konkrétan Jörns úr szemére vet?*

Steinacker: Nagyon szépnek találom, hogy a vallásközi dialógusban elbeszélő-közösségeket hozunk létre, és kölcsönösen elmeséljük egymásnak, mi tartja meg és hordozza az életünket. Létre kell hoznunk a bizalmat. Ez nem lehetséges, ha rögtön egymásnak esünk merev teológiai gondolkodási modelljeinkkel. De az értelmünkkel üzünk teológiát. Teológiai gondolkodási modelljeink nem öncélúak, és sosem voltak azok. A vallásközi párbeszédben is eljutunk valamikor arra a pontra, ahol napvilágra kerül eltérő identitásunk.

Publik-Forum: *Milyen feladatuk támad itt a nem-teológusoknak?*

Steinacker: Nekik is tudniuk kell, mit jelent az, hogy keresztények vagyunk, és éppenséggel nem muszlimok! Arról van szó, hogy ismernünk kell a különbségeket is, mert csak így alkuhat ki a saját identitásunk. Az identitás a különbözőséből él.

Publik-Forum: *És hogyan kerülhetik el a vallások embereket, hogy a köztük lévő különbség erőszakba csapjon át?*

Steinacker: Ez közös feladatunk. Keresztényeknek, muszlimoknak, zsidóknak, hinduknak és buddhistáknak egyaránt önkritikusan meg kell kérdeznük maguktól, milyen módon dolgozhatnak közösen a világbékéért – minden különbség ellenére. A többi vallás idegensége az alapja annak, hogy elviseljük őket, nem pedig az egyenlőségük. Ez a nagy különbség Jörns úr és köztem. Tolerancia esetén mindig létezik olyasmi is, amit elutasítok, mivel nem értem meg vagy idegen tölem; hiszen különben elfogadásról lenne szó. Nem lehetek egyszerre muszlim és keresztény, mivel Allah mindig idegen is számomra, és az is marad, különben benne hinnék.

Publik-Forum: *Akkor hát kérdezzük meg, mi adja a kereszténység lényegét, eltérően más vallásoktól. A kereszténység mindenekelőtt a bűn és a bűnösség vallása? Jörns úr többek között az ellen a bibliai kijelentés ellen tiltakozik, hogy a bűn, tehát az Istenre mondott „nem” az oka az ember halandóságának. Azt állítja, hogy ma szükségképpen búcsút kell vennünk attól a kijelentéstől, hogy a halál „a bűn zsoldja”.*

Steinacker: Az a kijelentés, hogy a halál a bűn zsoldja, fontos értelmezése az emberi alaphelyzetnek. Ez a Pál által megalkotott kép azt akarja mondani, hogy az ember önmagában véve meghasonlott és meghasadt lény. Az ember végeségét a bűnnel hozza kapcsolatba. Ennek a mondatnak az értelmezését az nehezíti meg, sőt teszi majdnem lehetetlenné, hogy mi folyton morálisan fogjuk fel a bűnt. Ebben az esetben azonban ostobaság a szóban forgó mondat. Viszont nagyon találó kijelentés, ha szigorúan teológiailag fogjuk fel: A bűn az ember Istenhez fűződő viszonyát érinti.

Publik-Forum: *Ez a mondat azonban nem magyaráz meg semmit, csak leír valamit.*

Steinacker: A bűnt le lehet ugyan írni, de nem lehet megmagyarázni. Ezért írták le a bűnt mítikus történetek útján, például az első emberek bűnbeesésének történetével.

Publik-Forum: *De közben mindig az ember felelősségéről van szó. Hogyhogy?*

Steinacker: Felelősségről, vétkeességről van szó, de ezt a vétkeességet nem szabad morálisan, hibázásként felfogni. A teológus Paul Tillich ezt így írja körül: Minden emberi egzisztencia tragikus, mivel mély törés van az ember lényege és egzisztenciája között. Arról van szó, hogy a maga szétszakítottságában és megmérhetetlenségében magyarázzuk az emberi életet. S a magyarázat így hangzik: Ember, miattad, az ember voltod miatt vannak így a dolgok, ahogyan vannak. Mindazonáltal ekkor felvetődik a kérdés: Hogyan jöhet létre ilyen deficit, ha a teremtés Isten jó teremtése? Ezért vált a bűn fogalma az egyik legnehezebb fogalommal a teológiában. De ha elvetjük, akkor elveszítjük a teológia és a konkrétan megélt élet összekapcsolódását.

Jörns: Számomra a halandóság a teremtés alkotórésze. Annak az elképzelésnek, hogy a halál a bűn zsoldja, óegyiptomi gyökerei vannak, mégpedig az a hit, hogy léteznek az ember életútjával kapcsolatos követelmények, amelyeket az utolsó ítéleten majd felülvizsgálnak. Aki nem teljesíti ezeket a követelményeket, az nem támadhat fel. A bibliai zsidóságban, amely csak későn jutott el a feltámadás tételéhez, az abszolút engedelmisség követelménye lett ebből: az élethez való jog

immár a Tórával szembeni engedelmisségtől függ. De hát mégiscsak lehetetlen, hogy Isten csak korlátozott életjogot adjon az embernek, akit megteremtett, és akit szeret! És hogy aztán egy harmadik szereplőnek – embernek vagy állatnak – kelljen áldozati halálával helyettesítő módon visszavásárolnia az élethez való jogot, és kiengesztelnie a vétket. Ez jellegzetes ókori gondolkodásmód volt, de ettől – éles kritikával – az ószövetségi próféták is elhatárolódtak, és Jézus is elhatárolódott. Jézus hangsúlyozza: Maga az ember áll kihívás előtt, a szívével és a hitével. Az Istenhez fűződő viszony közvetlenségéről van szó. Jézus igehirdetése e tekintetben kvantumugrást jelent a vallástörténetben. Isten feltétlen szeretetéről van szó, amelyet semmiféle teljesítménnyel vagy áldozattal nem lehet megvásárolni. A hit nem engedelmisséget jelent, hanem az Isten szeretetébe vetett bizalmat. Ennyiben Jézus megvált minden megváltói vallástól, amelyekben a halál büntetés, s az üdvösséget teljesítményekkel szerzi meg az ember.

Steinacker: Ön rossz képet fest a vallásokról, Jörns úr! Az egyiptomi vallás nem csupán engedelmisségi vallás volt. Az egyiptomiak Halottas könyve olyan Istent ábrázol, aki kegyelmes Istenként megmutatja annak az útját, hogyan lehet megbirkózni az étellel. Egyébként az az elképzelés, hogy az ember szétszakított lény, minden vallásban megtalálható. Ez nem zsidó-keresztény találmány. Minden vallás abból indul ki, hogy az ember rászorul az üdvösségre.

Jörns: Mit ért Ön az „üdvösség” szón?

Steinacker: Az üdvösség a szétszakítottágtól való megszabadulást jelenti, az örök üdvösséget, részesedést Isten örök életében. A vallások nagyon különböző utakat mutatnak ahhoz, hogyan lehet meggyógyítani ezt a szétszakítottágot. Itt van például a törvény útja, ez a Tóra útja. A magunkat az Isten akaratának való megadás útja az iszlám útja. Más vallások bizonyos rítusokat ajánlanak, amelyek elegendőek. Ismét mások az eksztázis útján oldják fel a szétszakítottágot, vagy megfordítva, az eksztázisban találják meg üdvösségüket. Ezek különböző utak, amelyek azt mutatják, hogy Isten vagy az istenek nem hagyják egyedül az embert, hanem kiemelik nem-morális bűnös állapotából. E tekintetben kategorikusan különböznek, noha funkcionálisan azonosak. Minden vallás látja, hogy az ember rászorul az üdvösségre. Az üdvösség általuk mutatott útját illetően azonban áthidalhatatlan különbségek vannak köztük. A bűn azonban teológiai probléma marad.

Publik-Forum: *De ki viseli érte a felelősséget? Isten? Az ember?*

Steinacker: Ön most okságilag gondolkodik, az ok iránt érdeklődik. A mítoszok azonban nem okságilag gondolkodnak.

Jörns: Dehogynem! Éppen a halállal és a halandósággal kapcsolatban beszél sok mítosz arról, hogy az emberek kezdetben halhatatlanok voltak, és aztán hibázásaik folytán, úgyszólván büntetésből váltak halandókká.

Steinacker: De hát ez egyáltalán nem oksági gondolkodás. Nem azért vagyok halandó, mert Ádám olyan ostoba volt!

Jörns: De bizony, ez oksági gondolkodás: Az első emberek gonoszsága miatt jött a világba a halál, mondja Pál.

Steinacker: De akkor jó mentsegem lenne: „Ádám volt az!” Nem, Pál is arra gondol, hogy minden léte megtört lét. Azt a kérdést, hogy ez miből fakad, nem lehet megválaszolni.

Publik-Forum: *És akkor a felelősség kérdését sem lehet tisztázni?*

Jörns: Én bizony úgy találom, hogy Isten felelős azért, hogy az élet olyan, amilyen. Mindenesetre feltűnő, hogy felelős egyházi emberek már semmi teológiailag megalapozott dolgot nem tudnak mondani nagyobb katasztrófák, például földrengés vagy hasonlóknak esetén. Hiszen ezekben a helyzetekben világossá válik: Az egész Föld halandó képződmény, mivel nem az örökkévalóság számára lett megalkotva. A szenvedés olyan tapasztalat, amely lényegileg hozzátartozik az élethez.

Publik-Forum: *A döntő probléma mégiscsak az, hogy azt mondják: Jézus meghalt értünk. De hogy konkrétan minek az érdekében halt meg, azt nem lehet kideríteni.*

Steinacker: Dehogynem, a szétszakított világot. Ez a keresztény hit központja.

Jörns: Az én hitemnek nem.

Steinacker: Az én hitem központjában az a tapasztalat áll, hogy Isten Jézusban megszüntette az emberi egzisztencia

említett szétszakítottságát. Különben mi okból kellene hinnen benne?

Jörns: Azt a kijelentést, hogy Jézus meghalt értünk, a kiengetelés gondolatából lehet levezetni. Jézus korában ez szokásos kísérlet volt arra, hogy megtisztítsák az Isten és az ember közti viszonyt. Ha azonban abból indulunk ki, hogy Isten feltétel nélkül, önmagától szeret, akkor érvényét veszíti ez a gondolkodásmód. Jézus legfeljebb abban az értelemben halt meg értünk, hogy a fenyegető kivégzésre való tekintettel sem árulta el a maga útját.

Steinacker: Ez a felfogás Szókratészre is illik, ő is végigjárta az útját a keserű végig. Szókratész azonban filozófus, nem üdvösséghez.

Jörns: Isten lélek és szeretet. Számomra ez a kijelentés alkotja Jézus ígértetésének központját.

Steinacker: Ezzel a kijelentéssel semmi problémám nincs. Számomra azonban elválaszthatatlanul hozzátartozik az a hittétel is, hogy Jézus értünk halt meg.

Publik-Forum: *Tehát engesztelő halált halt?*

Steinacker: Ez kísérlet annak megfogalmazására, miben áll Jézus jelentősége. Akkoriban ezt egyáltalán nem tudták találékosan kifejezni, mint áldozati elméletekkel. Abban a világban, amely áldozatbemutatókban élt, az áldozat-fogalom segítségével kellett megmagyarázni, miért nincs szükség többé áldozatbemutatókra. És ezt még ma is el lehet így mondani.

Jörns: Ön tehát összességében egyetért az áldozati logikával?

Steinacker: Ezzel a pontosítással mindenképpen.

Jörns: Én nem. Az az állítás ugyanis, hogy Jézus engesztelő halált halt, feje tetejére állítja Jézus ígértetését. Nem Jézus vére által, hanem Isten szabad szeretetéből van békességünk Istennel.

Steinacker: Ezt megint nem tartom jónak. Az áldozati logika keretében jól le tudom írni, hogy nincs többé szükség áldozatbemutatóra ahhoz, hogy elnyerjük az üdvösséget. Ezért a kereszténység nem is áldozati vallás – ellentétben például az iszlámmal. Az „értünk” kijelentés annak az útját írja le, hogyan lehet meggyógyítani a tragikus emberi alapfeltételeket: nem saját erőfeszítéseinkkel és áldozatokkal, hanem tiszta jóságból, mivel Isten szeretet és lélek. Mivel Isten ezt az utat járta értünk Jézusban, nincs szükség arra, hogy teljesítményekkel, engedelmességgel, eksztázissal vagy aszkézissal dolgozzunk meg az üdvösségnek ezért az útjáért. Ha azonban mi, keresztények azt mondjuk Istenről, hogy ő szeretet és lélek, akkor ezt minden olyan vallással szembeni kritikával mondjuk, amelyek számára Isten valami más. És ezzel ismét beszélgetésünk elejéhez jutunk el.

Jörns: Amíg az egyházak az úrvacsorán vagy a misén azt mondják, hogy Jézus (engesztelő) áldozati halált halt – a bűnök bocsánatára –, addig a kereszténység is olyan áldozati vallás marad, amely a halálos erőszakot összekapcsolja Istennel, és ezáltal igazolja. Nem azt hiszem, hogy Jézus meghalt értünk, hanem azt, hogy értünk élt, hogy megszabadítson minket a régi, félelemkeltő istenképektől. Ezért az igazsáért még azt is hagyta, hogy kivégezzék.

Hartmut Meesmann és Peter Rosien

Forrás: Publik-Forum, 2006/14

Klaus-Peter Jörns (67) 1981 és 1999 között a berlini Vallásszociológiai Intézetben a lelképáztorkodástan evangélikus professzora volt (önálló interjú: „érted vagyok”, 2005. április). Peter Steinacker (62) a rendszeres teológia címzetes professzora a marburgi egyetemen, 1993 óta Hessen és Nassau Evangélikus Tartományi Egyházának elnöke.

Isten a távolban

„Nemcsak a közelben vagyok Isten – így szól az Úr –, hanem Isten vagyok a távolban is!” (Jer 23,23)

A csecsemő biztonságérzetét anyja közelsége határozza meg. Fejlődésével fokról fokra oldódik ez a testi jelenlét-igény. A „megengedett távolság” a hónapok, évek teltével egyre növekszik: a szoknyaszéltől a látótérből való kiesésig, s el egészen a napokig tartó távollétig.

Így vagyunk spirituális biztonságérzetünkkel is. Kezdetben olyan görcsösen kapaszkodunk az isteni szoknyaszélbe vagy nadrágszárba, akár a pici gyermek az anyjába vagy apjába. Belső egyensúlyunkhoz kell a kézen fogva vezetés biztonsága, az állandó hitbéli feldobottság, az Isten-bizonyítékok fellegébe burkolt hit-tapasztalat, a folyton bizonyítani tudó lelki kondíció. Azután előbb vagy utóbb eljutunk a „szemeimmel tanácsollak téged” élmény önállóságára. A hit-próbák nagy témái közé tartoznak azonban az „Isten a távolban” tapasztalatok. Hogy ez a messzeség kinél mekkora, az nemcsak rajtunk múlik. Olykor nem éppen fájdalommentesen távol bennünk az ő jelenlét-tudata. Isten edzi lelki látásunkat, hogy a messzeségben is megsejtsük őt, hogy ráismerjünk azokban a helyzetekben, amikor bizony „kutatni” kell utána. A bibliai példák, a hitűsök belső harcai mintát adnak, és segítenek begyakorolni ezt az „Isten a távolban” hitet. Lehet ez olyan költséges, pénzpusztító vállalkozás is, akár a tékozló fiúé. De beszédes az az Anna-féle bizalom, amely merte Isten tenyerében tudni a kis Sámuel egy nyomasztóan iszentelen kultuszhelyen, Éli főpap mellett (Sámuel I. könyve, 1–2. fejezet). Az elhordozhatatlannak tűnő nagypénteki besötétedések is erről üzennek.

Vajon mekkora Isten-fogyatkozást bír meg a hitünk? Látjuk őt szeretteink koporsójánál is, vagy amikor álláskeresőben már a huszadik helyen utasítanak el, vagy amikor úgy kiürül a pénztárcánk, hogy már kenyérre sem futja? És amikor nemzetünk sorsa miatt aggódunk, megriadva attól a rémséges Isten-messzeségtől, amelybe testületileg kerülünk? De az is az „Isten a távolban” élmény, amikor a lábaink elvisznek ugyan a templomig, de akármi hangzik is ott, bennünk mindvégig süket csönd marad.

Ezek a tapasztalatok az elkeseredés vermébe taszíthatnak, de nem szükségszerűen. Mert eközben rálehetünk egy különös boldogságra is. „Boldogok, akik nem látnak, de hisznek” – üzeni Jézus Tamásnak. Hogyan is lehet jól kijönni az „Isten a távolban” történésekből? A látáshiány mozgósíthat egy másfajta hitérzékelt! Belekapaszkodunk egy olyan belső tudásba, amelyet Gyökössy Endre a Római levél sorai alapján „akár-akár” hitnek nevezett: „Meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következendők, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény nem szakaszthat el minket az Istennel szerelmétől, mely vagy a mi Urunk Jézus Krisztusban” (8,38). Micsoda hitbéli teherbírás ez? Hegyeket mozdít. Akik így hisznek, belülről hallják, amit nem látnak: „Isten vagyok a távolban is.”

Meg tudjuk-e bocsátani Istennek, hogy nemcsak kézen fogva vezet – még ha olykor nagyokat huppanunk is –, hanem mint igazán szerető Szülő, el akar juttatni egy nagyobb tágasságra és szabadságra? „Nemcsak a közelben vagyok Isten – így szól az Úr –, hanem Isten vagyok a távolban is!”

Vörös Éva